

Генерал армії Ватутін Микола Федорович

"Його ім'я... назавжди пов'язано з нашими перемогами під Сталінградом і Курськом, при форсуванні Дніпра і звільненні Києва, на Правобережній Україні..."

А.М. Василевський

9 травня Україна відзначає День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні. Смерч війни, руйнувань і смерті пронісся над українською землею двічі — під час її оборони та переможного визвольного наступу. Протяжність фронтів тут досягала 800 кілометрів, де ворог зосереджував чималі сили, перетворивши територію України на арену запеклого антифашистського опору. Майже два роки тривали грандіозні бої за визволення. Можна без перебільшення сказати, що в них брала участь не менше як половина живої сили та військової армійської техніки.

На початку травня ми традиційно згадуємо та вшановуємо тих людей, які відстояли нашу землю в роки Другої світової війни.

Одному з найвизначніших героїв – командувачу Першого Українського фронту, генералу армії Миколі Ватутіну – присвячується стаття.

Ватутін Микола Федорович народився 16 грудня 1901 р. в селі Чепухіно (нині село Ватутіно Валуйського району Білгородської області) Воронежської губернії в багатодітній селянській сім'ї. Окрім Миколи, у сім'ї було ще восьмеро дітей. З дитинства майбутній генерал прагнув до знань і наполегливо опановував їх. Микола закінчив сільську школу першим учнем, потім з відзнакою – двокласне земське училище. Успішно склав іспити й вступив до комерційного училища в місті Уразово. Учився старанно, отримуючи від земства невелику стипендію. Студентом комерційного училища Микола Ватутін лишився тільки чотири роки, потім стипендію виплачувати перестали й він був змушений повернутися в рідне село.

Удома Микола влаштувався працювати у волосне правління. Після встановлення радянської влади в селі Микола, підліток 16 років, як один з

найбільш грамотних, допомагав селянам у розділі поміщицької власності. Миколі Ватутіну ще не виповнилося й 19 років, коли він вступив у ряди Червоної Армії. У вересні 1920 р. прийняв бойове хрещення, беручи участь у боях з махновцями в районах Луганська й Старобільська, де проявив себе сміливим бійцем. У 1922 р. М. Ватутін закінчив на відмінно Полтавську піхотну школу. А в країні лютував голод, люди помирали від тифу, холери. Посуха 1921 р. додала ще більшого лиха населенню. Тоді від голоду померли молодший брат Миколи – Єгор, – батько й дід. Усі вони мріяли про хліб – бодай крихточку...

Після закінчення піхотної школи М. Ватутін був призначений командиром відділення стрілецького полку, потім – командиром взводу. У 1924 р. він закінчив Київську вищу об'єднану військову школу, у 1926 – 1929 рр. продовжив освіту у Військовій академії ім. М.В. Фрунзе. Після закінчення академії Ватутін був направлений у штаб стрілецької дивізії в місті Чернігові, а з 1931 р. став начальником штабу гірничо-стрілецької дивізії, яка розташовувалася в місті Орджонікідзе. У 1937 р. Ватутін закінчив Військову академію Генштабу. Праця й військовий талант робили свою справу – Ватутін успішно просувався по службових сходах. У 1938 р. полковника Ватутіна було призначено начальником штабу Київського особливого військового округу, потім – командиром корпусу.

У 1940 р. М.Ф. Ватутіна перевели на роботу в Генеральний штаб, де він працював начальником Оперативного управління, потім призначили першим заступником начальника штабу. Маршал Г.Д. Жуков у книзі "Спогади і роздуми" написав про Ватутіна так: "Почуття відповідальності за доручену справу було в нього розвинене надзвичайно. Мав завидну здатність коротко і ясно викладати свої думки. Відрізнявся винятковою працьовитістю й широтою оперативно-стратегічного мислення".

Війна наближалася до меж Радянського Союзу. 30 червня 1941 р. М.Ф. Ватутін – начальник штабу Північно-західного фронту – брав активну участь в обороні Новгорода, очоливши оперативну групу військ. Під його керівництвом здійснювалися контрудари проти німецького корпусу генерала Манштейна, у результаті яких німці зазнали важких втрат на підступах до Ленінграда й були відкинуті на 40 кілометрів.

У травні – липні 1942 р. М.Ф. Ватутін – заступник начальника Генштабу – провів велику роботу як представник Ставки на Брянському фронті. У липні – жовтні 1942 р. командував Воронежським фронтом. У жовтні 1942 р. Микола Федорович був призначений командуючим створеним Південно-західним фронтом. Він брав безпосередню участь у розробці, підготовці та проведенні Сталінградської операції. Війська Ватутіна у взаємодії з військами Сталінградського (командувач – А.І. Єременко) і Донського (командувач – К.К. Рокоссовський) фронтів з 19 листопада по 16 грудня 1942 р. провели

операцію "Малий Сатурн" – оточили угруповання фельдмаршала Паулюса під Сталінградом. У ході цієї операції війська Південно-західного фронту взяли в полон 60 тисяч солдатів і офіцерів, звільнили близько 1 250 населених пунктів. А в ході операції "Сатурн" були зірвані плани німецького командування щодо деблокування армії Паулюса.

У грудні 1942 р. М.Ф. Ватутіну було присвоєне військове звання генерал-полковник, а в лютому 1943 р. – звання генерала армії. У січні – лютому 1943 р. війська Південно-західного фронту під командуванням генерал-полковника М.Ф. Ватутіна у взаємодії з військами Південного фронту (генерал-полковник – А.І. Єременко) провели Ворошиловградську операцію (кодова назва "Стрибок"). У ході операції, що завершилася 18 лютого, радянські війська очистили від фашистів північну частину Донбасу й розгромили основні сили першої німецької танкової армії.

У березні 1943 р. Ватутін знову був призначений командуючим Воронежським фронтом, який відповідав за один з основних напрямків у Курській битві. Проти Воронежського фронту на Курській дузі німці мали сильніше угруповання. Воронежський фронт витримав потужний натиск супротивника, але й зазнав чималих втрат. Знаменита танкова битва під Прохорівкою проходила якраз на ділянці Воронежського фронту.

3 серпня 1943 р. почалася Белгородсько-харківська наступальна операція ("Полководець Рум'янців"), що проводилася військами Воронежського й Степового (генерал-полковник – І.С. Конєв) фронтів і була частиною Курської битви. У ході операції, що завершилася 23 серпня, було розгромлено белгородсько-харківське угруповання німців (15 дивізій), звільнено Белгород і Харків. У результаті були створені умови для звільнення Лівобережної України. Радянські війська просунулися в південному й південно-західному напрямках до 300 км. Генерал армії Ватутін був нагороджений орденом Кутузова I ступеня.

13 серпня 1943 р. війська Центрального (генерал армії – К.К. Рокоссовський), Воронежського (генерал армії – М.Ф. Ватутін) і Степового (генерал армії – І.С. Конєв) фронтів почали битву за Дніпро. У ході першого етапу, що завершився 21 вересня, радянські війська на південно-західному напрямку розгромили до 30 дивізій супротивника. Майже повністю звільнили Лівобережну Україну, Донбас і вийшли до Дніпра на широкому фронті. 23 вересня 1943 р. війська Центрального, Воронежського, Південно-західного й Степового фронтів почали другий етап битви за Дніпро. У ході боїв, що тривали до 22 грудня, радянські війська форсували на низці ділянок Дніпра й рушили в південно-західному напрямку. У результаті радянські війська завдали важкої поразки групі армій "Південь" і частині сил групи армій "Центр", звільнили всю Лівобережну й частину Правобережної України.

У жовтні 1943 р. Воронезький фронт був перейменований в Перший Український. У листопаді 1943 р. війська Першого Українського фронту під командуванням Ватутіна провели Київську наступальну операцію, яка завершилася 13 грудня проривом оборони німецько-фашистської групи армій "Південь". Ватутін потай оперативно перегрупував війська, зосередивши основні сили під Лютежем, але так, що супротивник продовжував вважати Букринський плацдарм основним. Така військова хитрість забезпечила несподіваність ватутінської стратегії для супротивника. Микола Федорович блискуче впорався зі своїм завданням. Був звільнений Київ (6 листопада) і створений стратегічний плацдарм на правому березі Дніпра. Втрата Києва стала ударом для Гітлера. Він доклав максимальних зусиль у боях за повернення міста. У запеклих атаках німцям вдалося знову захопити Житомир. Тепер гнівався Сталін. Війська Першого Українського фронту в ході Житомирсько-бердичівської наступальної операції 31 грудня звільнили Житомир. Перший Український фронт глибоко розітнув німецьку оборону – на 275 км, – і повернув на схід, а 2-й Український фронт – на захід: так з 24 по 28 січня 1944 р. в кліщах опинилося понад 10 дивізій супротивника.

Для вирішення завдань зимової кампанії 1944 р. Ставка передала Ватутіну головні танкові сили країни. Це свідчило про стратегічну важливість напрямку, на якому діяв Перший Український фронт. У січні – лютому 1944 р. війська фронту Ватутіна провели Рівненсько-луцьку наступальну операцію, у якій командувач фронту застосував потужний удар по центральній позиції з охопленням флангу військ супротивника, що дозволило вийти в тил німецького угруповання й повністю його знищити. У ході операції, що завершилася 11 лютого, були звільнені міста Рівне й Шепетівка, розгромлена четверта німецька танкова армія.

У взаємодії з Другим Українським фронтом (генерал армії – І.С. Конєв) війська Першого Українського фронту в січні – лютому 1944 р. оточили велике угруповання супротивника в районі Корсунь-Шевченківського. Але після того, як супротивник опинився в "мішку", Ставка розпорядилася передати місію його знищення Другому Українському фронту. Так вийшло, що вся слава, пов'язана з цією видатною операцією, дісталася Конєву, а не Ватутіну. Після завершення Корсунь-Шевченківської операції Конєв отримав звання Маршала Радянського Союзу. У результаті операції, що завершилася 17 лютого 1944 р., було ліквідовано угруповання німецько-фашистських військ на Корсунь-Шевченківському виступі, убито й поранено близько 55 тис., узято в полон понад 18 тис. ворожих солдатів. Ця операція увійшла в історію військового мистецтва як блискучий приклад оточення й повного знищення супротивника.

29 лютого 1944 р. М.Ф. Ватутін виїхав у війська, а, повертаючись з штабу 13-ї армії, – обстріляний у с. Милятин Острозького району й поранений у ліве стегно. Ватутіна доставили у військовий госпіталь міста Рівне, звідки переправили в Київ. Поранення спочатку здавалося не дуже небезпечним, начебто справа йшла на поправку, але потім стан генерала різко погіршав. За життя полководця боролися кращі лікарі, у тому числі відомий хірург М. Бурденко. На жаль, не допомогла й ампутація. У ніч на 15 квітня 1944 р. М.Ф. Ватутін помер від зараження крові. Для матері генерала, Віри Юхимівни Ватутіної, це була втрата вже третього сина за 1944 р. У лютому вона отримала звістку про смерть червоноармійця Опанаса Ватутіна, який загинув від бойових ран; у березні фронт забрав життя її молодшого сина – Федора, – а в квітні – гордість сім'ї й країни – генерала армії Миколу Ватутіна. 17 квітня 1944 р. М.Ф. Ватутіна поховали в Києві в Маріїнському парку. Під час поховання генералові армії Ватутіну була віддана остання військова почесність: прозвучав салют у 24 залпи з 24 гармат. Микола Федорович Ватутін 6 травня 1965 р. був посмертно представлений до звання Героя Радянського Союзу.

Соратник Миколи Федоровича Ватутіна генерал Крайнюков так написав про нього: "М.Ф. Ватутін був простою і душевною людиною, яка ніколи не випинала себе, ніколи не хвалилася ратними справами й усі взяті перемоги відносила до бойового колективу, до всіх військ фронту. Він умів глибоко і ясно аналізувати події війни, обстановку, що склалася на фронті, мав широкий оперативно-стратегічний кругозір, завжди вдумливо підходив до аналізу фактів, прагнув бачити сильні й слабкі сторони супротивника і, звичайно, добре знав свої війська". Пішовши з життя в 42 роки, маючи значні військові успіхи, на злеті кар'єри Ватутін, звичайно, до кінця не встиг розкрити свій потенціал і досягти тієї високої військової доблесті, якої був гідний.